

Factsheet steenkool

Bij de schadelijke gevolgen van steenkoolstroom wordt vooral gedacht aan CO₂-uitstoot door Nederlandse centrales. Maar al aan het begin van de keten, rond de mijnbouw, bestaan grote misstanden: ernstige milieuvervuiling, ziektes bij omwonenden van mijnen en de meest grove schendingen van mensenrechten. Die misstanden blijven tot op heden grotendeels buiten beeld.

De Nederlandse energieleveranciers willen, op een enkele uitzondering na, niet met Netwerk in gesprek over het inkoopbeleid met betrekking tot steenkool. Daarom heeft Netwerk op eigen gelegenheid de banden onderzocht tussen de Nederlandse energieleveranciers, en de mijnbouwbedrijven in Zuid-Afrika en Colombia. De resultaten treft u hierbij aan.

Import steenkool naar Nederland

De elektriciteit in Nederland wordt voor 25% opgewekt door steenkoolverbranding. Ongeveer 1/3 van die steenkool komt uit Zuid-Afrika, 1/3 uit Colombia, en 1/3 uit verschillende andere landen. Per huishouden betalen we jaarlijks €250,- aan steenkoolstroom.

Vanuit Zuid-Afrika

Bronnen in de steenkoolhandel en beschikbaar cijfermateriaal maken ons duidelijk dat Nederlandse energiebedrijven bijna alle steenkool kopen van een drietal multinationals (het Australische BHP Billiton, het Zwitserse Xstrata en het Amerikaanse Anglo American). Ze bezitten direct of indirect de overgrote meerderheid van de grotere en kleinere mijnen in de regio. Die multinationals werken intensief samen in *joint ventures*, die mijnen exploiteren, de kolen wassen en selecteren en het transport verzorgen. Het geheel vormt een compacte markt van onderling sterk verweven partijen die niet te omzeilen zijn. De misstanden rond de mijnen in Zuid-Afrika zijn inherent aan de huidige werkwijze van die grote mijnbouwbedrijven. Ze spelen in de hele regio en zijn niet terug te brengen tot enkele 'zwarte schapen' onder de mijnbouwers. Zodra Nederlandse energieleveranciers kolen importeren vanuit Zuid-Afrika, zijn ze onlosmakelijk verbonden met de problematiek in dat land.

Vanuit Colombia

90% van de Colombiaanse steenkool komt van twee grote mijnbedrijven; Cerrejon (een joint venture van BHP Billiton, Xstrata en Anglo American) en Drummond (een privaat Amerikaans bedrijf). Nederlandse energieleveranciers kunnen niet om deze twee mijnbedrijven heen. E.ON heeft tegenover Netwerk verklaard met beide bedrijven zaken te doen. Bronnen binnen de kolenhandel verklaren hetzelfde over Electrabel. Nuon doet in ieder geval met Drummond zaken en Essent in ieder geval met Cerrejon. Beide mijnbouwbedrijven maken zich schuldig aan grove mensenrechtenschendingen en Nederlandse afnemers van deze bedrijven zijn volgens internationaal recht medeplichtig aan deze misdrijven.

Zuid-Afrika

Milieu en gezondheid

Koolstof

De mijnbouw en het massale transport van steenkool zorgen voor een permanente aanvoer van stof in de leefomgeving rond de mijnen. Dat leidt tot grote gezondheidsschade onder de bevolking. Klachten zijn chronische voorhoofdsholte-ontsteking, astma en andere luchtwegaandoeningen. Na langere blootstelling treden longemfyseem en kanker op. Er is amper wetenschappelijk onderzoek gepubliceerd naar de gevolgen van de luchtvervuiling. Veel onderzoek vindt plaats in opdracht van de mijnbouwbedrijven.

Wel is wetenschappelijk vastgesteld dat kinderen in het Witbankgebied een verhoogde kans hebben op luchtweginfecties en geremde groei. Een huisarts vertelt ons dat 20% van haar patiënten klachten heeft veroorzaakt door de vervuilde lucht. Die huisarts werkt in een welgestelde wijk, ver van de mijnbouwactiviteiten.

Brandende mijnen

In zowel actieve als uitgeputte steenkoolmijnen ontstaat een proces dat lijkt op broei. Daardoor ontwikkelen zich in de mijnen branden. Die branden woeden deels ondergronds en kunnen vele jaren aanhouden. Dat leidt tot uitstoot van zeer giftige rook, qua giftigheid vergelijkbaar met de uitstoot van vulkanen, die een grote luchtvervuiling veroorzaakt.

Acid Mine Drainage

Regen- en bodemwater loopt langs de openliggende lagen steenkool en raakt door een chemisch proces verzuurd, tot een Ph-waarde van 2. Dat is vergelijkbaar met de zuurtegraad van maagzuur. Dat water loopt vervolgens de mijnen weer uit, mengt zich met beken en rivieren en doodt planten en organismen. In het mijnbouwgebied zijn grote stukken grond compleet kaalgeslagen door het zure water.

Economie

De grote mijnbouwbedrijven wijzen veelvuldig op de economische activiteit die ze het gebied brengen. Toch is het resultaat daarvan beperkt. De klacht van de lokale bevolking is dat ze, ondanks beloftes, niet te werk worden gesteld in mijnen. De mijnbouwbedrijven halen gastarbeiders uit onder andere Zimbabwe en Mozambique. Het motief daarachter is dat gastarbeiders (onthecht, afhankelijk) zich niet snel zullen organiseren in vakbonden.

De economische situatie van veel *native Africans* is deplorabel. Ze wonen in sloppen zonder electriciteit. Ze hebben niet voldoende geld om hoogwaardige steenkool te kopen voor de verwarming van hun huizen. Tegelijkertijd worden ze wel geconfronteerd met de vervuiling van de steenkoolwinning voor de Nederlandse markt.

Regelgeving

De Nederlandse energieleveranciers en de grote mijnbouwbedrijven beroepen zich op internationale regelgeving voor de steenkoolwinning. Maar het is zeer twijfelachtig of de mijnen voldoen aan die regels. Audits worden uitgevoerd door bureaus die veelal door de mijnen zelf worden betaald. Bovendien ontduiken de mijnen doelbewust regelgeving. Bijvoorbeeld door een bijna uitgeputte mijn te verkopen aan een klein lokaal bedrijf. Dat bedrijf wint de laatste steenkool en heeft vervolgens geen geld om de mijn volgens geldende normen af te sluiten, waarna de mijn nog decennia lang het milieu aantast door acid mine drainage of moeilijk blusbare branden.

Oplossingen

Hoogleraar milieukunde Lucas Reijnders (UvA) laakt de cultuur van zowel de mijnbouwbedrijven als de Nederlandse energieleveranciers. Het uitblijven van informatie over de steenkoolinkoop zal de leveranciers op langere termijn schaden, omdat klanten meer en meer belang hechten aan transparantie. Om het vertrouwen klanten te winnen zullen energiebedrijven meer openheid moeten betrachten.

Over de werkwijze van mijnbouwbedrijven stelt hij dat efficiencywinst kan worden geboekt als ze stofoverlast, steenkoolbranden en acid mine drainage voorkomen. Maatregelen daartoe zouden per saldo kostenneutraal zijn, of zelfs geld opleveren. Het is de cultuur van roofbouw bij de mijnbouwbedrijven die dergelijke innovaties in de weg staat, stelt hij.

Colombia

Mensenrechten

Een groot aantal bronnen¹ verklaart tegenover Netwerk dat zowel Cerrejon als Drummond zich schuldig maakt aan grove mensenrechtenschendingen. Beide mijnbedrijven financieren paramilitaire organisaties en plegen eigendomsfraude om grond in bezit te krijgen. Ze geven opdracht tot de moord op vakbondsleiders en de gewelddadige verdrijving van de lokale bevolking. Beide bedrijven zijn betrokken bij massamoord op de bevolking van omliggende dorpen.

Netwerk beschikt over delen van het Colombiaanse strafdossier tegen Drummond, verhoren en getuigenverklaringen van betrokken paramilitairen en van een hoge officier van de Colombiaanse geheime dienst DAS. Vakbondsleiders, nabestaanden en getuigen van moordpartijen vertellen over de betrokkenheid van paramilitairen en van legeronderdelen die gefinancierd worden door de mijnbedrijven. Zo verklaren twee betrokken paramilitairen dat het Cartagena-bataljon (dat gevestigd is op het terrein van Cerrejon en door dat bedrijf wordt betaald) in 2004 samen met door Cerrejon betaalde paramilitairen een bloedbad onder vrouwen en kinderen aanricht in het dorp Bahia Portete. Volgens deze paramilitairen gaf Cerrejon opdracht tot de moordpartij.

In de VS loopt een rechtszaak (Alien Tort Claims Act) tegen het bedrijf Drummond vanwege de moorden op 67 Colombiaanse burgers, waaronder vakbondsleiders en inwoners van dorpen in de omgeving van de mijn, de spoorlijn en de haven. Bewakingspersoneel van de mijn, een voormalig officier van de geheime dienst en paramilitairen verklaren dat Drummond opdracht gaf tot de moorden en paramilitaire groepen financierde. Volgens werknemers van Cerrejon en Drummond onderhouden beide bedrijven nog steeds banden met paramilitairen.

Regelgeving

De Nederlandse energieleveranciers zeggen zich aan VN-regelgeving over *corporate responsibility* te houden. Maar volgens internationaal recht (o.a. VN Principals of Global Compact) zijn afnemers van bedrijven die bovengenoemde misdaden plegen medeplichtig aan mensenrechtenschendingen. Als er sprake is van grove schendingen zoals in dit dossier, dan zijn afnemers gehouden daarvan op de hoogte te zijn en kunnen ze zich niet verschuilen achter onwetendheid. Overigens zijn sommige misdrijven als sinds 2001 bekend. Netwerk legde het dossier voor aan prof. Willem van Genugten, hoogleraar Internationaal Recht aan de Universiteit van Tilburg en voorzitter van de permanente commissie Mensenrechten van de Adviesraad Internationale vraagstukken. Van Genugten stelt op basis van het bewijs dat Nederlandse energieleveranciers medeplichtig zijn aan grove mensenrechtenschendingen.

Oplossingen

Op dit moment voorziet de Nederlandse wet niet in de mogelijkheid voor Nederlandse energieconsumenten om een zaak aan te spannen tegen hun energieleverancier. Er dient sprake te zijn van een procesbelang (bv een familierelatie tot een van de slachtoffers), anders kunnen de bedrijven niet worden aangepakt. Mogelijk dat de zaak die Milieudefensie momenteel tegen Shell voert inzake Nigeria, jurisprudentie schept waardoor ook verontruste energieconsumenten hun leverancier juridisch kunnen aanpakken. Volgens Van Genugten is de meest voor de hand liggende mogelijkheid die consumenten ter beschikking staat een campagne tegen energieleveranciers, bv op internet, waardoor deze bedrijven onder morele druk tot handelen overgaan.

¹ Netwerk beschikt over verklaringen van o.m. (oud-) paramilitairen, de vml. tweede man van de Colombiaanse geheime dienst DAS, bronnen binnen het Colombiaanse OM, getuigen van moordpartijen en verdrijvingen en over bv. justitiële documenten uit het strafdossier tegen Drummond. Uit verklaringen van energieleveranciers, deskundigen op het gebied van kolenhandel en uit openbare bronnen, kan worden afgeleid dat Nederlandse energieleveranciers kolen betrekken van Drummond en Cerrejon.